

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Úvaha

Úvahový slohový postup a slohový útvar úvaha patří k nejnáročnějším; projevuje se v nich úroveň myšlení, životní zkušenost a bohatství vědomostí autora. Má řadu společných znaků s výkladovým postupem, zejména snahu o zachycení *vnitřních souvislostí* mezi fakty, liší se však tím, že při úvahovém potupu autor dochází k *subjektivním závěrům*, text může být i *emocionálně laděný*. Úvaha neshromažďuje všechna fakta, nerozebírá je, spočívá v rozvažování a hodnocení faktů. Na rozdíl od výkladu autor nepoučuje o faktech získaných výzkumem, nýbrž se nad fakty zamýšlí a vyvozuje obecné závěry. Autor sám úvahu neuzavírá, neřeší problém, spíše naznačuje, ukazuje cestu.

Úvaha se zpravidla vyskytuje ve všech stylových oblastech buď jako samostatný útvar, nebo jako složka uplatňovaná ve spojení s jinými slohovými postupy. V uměleckých dílech se často střídá s vypravováním, s líčením, v odborné oblasti s výkladem.

Úvahový postup je základním slohovým postupem **eseje**, uplatňuje se i v **krásné literatuře**, také v publicistice často na úvahu narazíme, např. v podobě **úvodníku, komentáře, recenze, fejetonu, sloupku**.

Odborná úvaha – je součástí takového typu odborných textů, v nichž vystupuje do popředí subjekt autora, jeho stanoviska. Objektivní fakta jsou často zpochybněna, vhodně zvolenou argumentací a následnou polemikou je čtenář veden ke spoluúčasti na hledání řešení.

Umělecká úvaha – je součástí uměleckých textů, najdeme ji jak v prozaických dílech, tak i v lyrice – tzv. reflexivní (úvahová) lyrika. Předkládá různé myšlenkové procesy jednotlivých postav, vede čtenáře k zamyšlení se nad řešením jednotlivých situací.

Publicistická úvaha – je základním útvarem publicistických analytických žánrů, zvláště komentáře, recenze, kritiky, úvodníku, fejetonu, sloupku.

ESEJ – je na pomezí odborného a uměleckého stylu, protože je založen na hluboké znalosti odborné problematiky, ale využívá i prostředků uměleckého stylu – přímou řeč, obrazná pojmenování, ... Za zakladatele tohoto útvaru je považován francouzský humanista Michel de Montaigne. Vynikajícími českými eseisty jsou: F. X. Šalda, V. Havel, V. Bělohradský aj.

Jazyková a kompoziční stránka úvahy:

Úvaha je založená na *uvažování*, na *přemýšlení*, klade značné nároky na *vyjadřování faktů*, na *kladení otázky, podnětu, požadavku, prosby, apelu*, na *popisování, zdůvodňování, dokazování, shrnování faktů*, ale je náročná i na *posuzování, hodnocení a vyvozování závěrů*.

V kompozici není podstatné, zda se užívá složitých souvětí příčinných, důsledkových atd., ale o to, zda úvahový proces je logický, zda je formulace jasná, úplná a přesná. Jde o přesnost myšlení a jí odpovídající přesnost vyjadřování. Jde i o znalost použitých termínů.

Autor úvahy *udrhuje kontakt se čtenářem (posluchačem)* a jeho zájem i pomocí syntaktických prostředků, zvláště různých druhů vět (oznamovacích, zvolacích, žadacích, tázacích). Specifickým prostředkem jsou **řečnické otázky**. Otázka se položí, ale autor neočekává odpověď, otázka má jen podnítit čtenáře k hledání odpovědi. Jindy se volí forma otázek a okamžitých odpovědí na ně.

K podnícení zájmu čtenáře (posluchače) o problematiku slouží některé obraty, např.:

Zkusili jste se někdy zamyslet, ...

Zamyslíme-li se nad tím, ...

Položme si otázku, ...

Jistě mi dáte za pravdu, ...

Někdy se lidé ptají, ...

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Cvičení:

1. Pozorně si přečtete následující fejeton od Karla Čapka:

MAPA

Jsou lidé, kteří sbírají poštovní známky, a jiní, kteří si schovávají všechny pohlednice, které kdy dostali; a někdy se v nich probírají: hledme, tohle je Boulevard de la Poissonière, a tady je Trajanův sloup v Římě, tady pohlednice z Václavic, jak ta se sem dostala? A tady je Tarascon, tuhle před hradbou pořád stojí ten človíček a brejlí do aparátu; kdo to asi je? Chtěl bych tam být; podíval bych se, stojí-li tam ten člověk doposud. Brno, Norimberk, Tábor, a tadyhle pohled až z Alexandrie ...

Jsou pak jiní, kteří si schovávají staré jízdní řády; a přijde-li jim, že jim je smutno, a nevědí už čeho se chopit, hledají spojení do Police neb Lisabonu, nevím, ale je jim úlevou, že tam je nebo bylo spojení a že je nebo bylo možno nechat vše za sebou a ujet, ujet co nejdále, do Police nebo do Lisabonu.

Ale nade vše, lepší než pohlednice a než jízdní řády jsou mapy. Ovšem ne ty strakaté, kde jsou jen červené, žluté a zelené státy a černé železnice; ale ty mapy, kde nížina je malována zeleně jako nejkrásnější louka, v níž se člověk brouzdá očima, a kopečky jsou natřeny takovou žitnou, plavou barvou, která se podobá vyschlé hlíně a úrodě do běla uzralé; a pak vyšší hory jsou hnědé, hnědé jako skály, rezavé jako mech, a ještě vyšší hory jsou postupně temné, to už je holý kámen, a docela nejvyš jsou bílé tečky a plošky: věčný sníh. A pak tu jsou modré žilky, to jsou řeky, a klikatí se tak, že je člověk musí sledovat; a blankytná jezera, natřená nebeskou barvou, zrcadélka, ve kterých se neobráží ani jeden mráček; modře čárkované bažiny a moře věčně modré, a dokonce tečkovaná poušť, podobná hromádce písku, na které sis hrával, když jsi byl docela maličký.

A tu hmatáš očima po mapě, jako bys jel rukou po celém povrchu země. Tady se zarývá zelený jazýček nížiny do brunátné hnědých hor. Jak krásná procházka, má duše, po zelené louce mezi skalami! I roste tam náprstník a verbena, slzičky Panny Marie a hnědá mateřídouška; dole však na louce jsou pomněnky a olše a třepetají se tam drobní modrásci, opojení vlhkem. Avšak přejdi sem, na tyto rusé, zvlněné vršky, jež se vsunují do zelených nížin jako záplava klasů; tu putuješ plavými stezkami, slunce tě hřeje v týle a žlutý otakárek klouže plachtovým letem nad světlými osinami úrody. I vidíš červené střechy vesnic, neboť města sestupují až do údolí a přilepují se jako vyboulená očka na modré žilky řek. Putuješ od města k městu; najdeš městečka zastrčená jako nějaká památka až docela vzadu v zásuvce; čteš jména, která nikdy nejsou v novinách, neboť pod nimi se žije tiše a beze změny; najdeš jména, která tě lákají, jako by tě tam čekalo něco krásného a podivného. Zastavíš se u mračné hradby hor; sonduješ v údolích a díváš se nahoru, kam se vyšplhaly vrcholky jako divoké kozy; objevuješ údolí plná samoty, kde není už cest a kudy by ses chtěl prodírat, neboť kdož ví, nenašel-li bys tam to nejkrásnější místo na světě? Hledáš svou cestu mezi horami a lidmi; hledáš samotu, jež není opuštěna od boha, ale od lidí, nebo daleké expresní trati, které by tě ve vřavě všech jazyků světa nesly do jiného života: ach, moci tak začít znova!

Pravím, krásné jsou mapy zemí a plné tajemných značek. Chtěl bys být všude; chtěl bys žít všemi životy na světě; chtěl bys vše znát a všude se zastavit, nasycen únavou a věděním. Ale nestačíš ani prožít mapu světa a přečíst všechna její znamení. Jen někdy na ní podstoupíš mlčenlivou cestu očima; i vidíš mnoho, tak jakou poutník, který nemá cíle, ale neputuje nadarmo.

K. Čapek: Věci kolem nás

- a) Kolik má fejeton odstavců? Jaké slohové postupy v jednotlivých odstavcích najdeme?
- b) Který odstavec je nejdelší a jaký slohový postup v něm převažuje? Jde o autorův záměr? Vysvětli hlavní myšlenku.
- c) Má text blíže k odbornému nebo uměleckému stylu? Zdůvodni své tvrzení.
- d) Najdi v textu příklady různých druhů vět podle postoje mluvčího: věty oznamovací, tázací, zvolací, rozkazovací, přací, ... Je jejich využití v textu na místě?
- e) Pokus se najít synonyma ke sloům: brejlit, brouzdat, blankytné, brunátný, vřava.

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- Napiš krátkou úvahu o interupci, přičemž každý odstavec napíšete očima jiného člověka:
 - Nenarozeného dítěte, o jehož osudu se jedná.
 - Šestnáctileté dívky, která otěhotněla při své první sexuální zkušenosti se stejně starým chlapcem.
 - Rodičů této dívky.
 - Ženy, která byla znásilněna cizím mužem, je vdaná, má již dvě děti.
 - Katolického kněze.
- Vysvětli rozdíl mezi emigrantem a exulantem. Zamysli se nad tím, z jakého důvodu nejčastěji v minulosti opouštěli svou vlast Češi. Ve které době docházelo k masovému útěku Čechů za hranice? Diskutujte ve třídě o problematice emigrace, přistěhovalectví, tolerance našeho národa k jiným kulturám.
- Pozorně si pročtěte následující zadání:

JEDNÁNÍ ZASTUPITELSTVA: „DROGY V ULICÍCH“

Město Sulice je poslední dobou doslova zaplaveno drogami. Městské úředníky i občany znepokojuje především skutečnost, že dospělí obchodníci s drogami najímají mládež, která drogy na ulici prodává. Důvodem je fakt, že nezletilé děti soud trestá většinou mírněji než dospělé dealery. Mnoho mladých je kvůli vidině značných zisků ochotno případný soudní postih riskovat. Do Sulic se stahují dealeri i z jiných měst a policie má plné ruce práce.

Pod tlakem obyvatel svolal starosta města mimořádné zasedání zastupitelstva věnované aktuální drogové problematice ve městě. Jako člen zastupitelstva se tohoto zasedání též účastníte. Starosta předem požádal šest odborníků, aby navrhli způsoby řešení situace. Jejich písemné návrhy máte k dispozici:

- Policejní inspektor Anderka: „Nemůžeme být všude. Potřebujeme posílit stavy o stovku policistů. Nejlepší způsob, jak zamezit obchodu s drogami, je podle mě posílení a účinné vyzbrojení policejních hlídek v ulicích, aby dealeri i jejich zákazníci viděli, že se s nikým nehodláme mazlit.“
(Posílení výkonných složek moci.)
- Okresní státní zástupce Fišer: „Podle mého názoru je nutno vyhlásit stav ohrožení a zlikvidovat pouliční prodej drog silou. Záplava drog nás nutí dočasně omezit občanská práva obyvatel Sulic. Do obchodu s drogami je zapojena mládež, proto musíme vyhlásit zákaz vycházení po deváté hodině večerní pro všechny obyvatele mladší 18 let. Jsem rovněž pro namátkové preventivní prohlídky studentů ve školách a pro zavedení pouličních kontrol v místech největšího rozšíření obchodu s drogami. Na těchto kontrolách budou muset všechna projíždějící auta zastavit a podrobit se prohlídce.“
(Varianta omezení občanských práv.)
- Občanský aktivista Tomáš Bureš: „Byl jsem na drogách závislý, pak mě zavřeli a absolvoval jsem kvalitní léčebný program. Díky němu jsem se závislosti zbavil. Město by podle mého názoru mělo věnovat více prostředků na léčbu závislých osob. To je nejlepší způsob, jak omezit poptávku po drogách a tím sebrat dealerům práci. V současné době jsou kontaktní centra a léčebny přeplněny a nově příchozí narkomany musí proto odmítat.“
(Varianta léčby závislosti.)
- Školní inspektor Alinč: „Klíčem k řešení drogové problematiky je podle mého preventivní výchova. Musíme mladým vysvětlit systém životních hodnot a objasnit jim, že mají na vybranou mezi dodržováním zákonů a prodejem a konzumací drog. Protidrogová preventivní výchova by měla začínat již na prvním stupni základních škol. Přesvědčíme-li děti o škodlivosti drog již v raném věku, nejspíš se jim v pozdějších letech vyhnou. Je třeba rovněž rozšířit pracovní příležitosti pro mládež, aby si teenageri mohli vydělávat legálně.“
(Varianta preventivní výchovy.)

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

5. Soudce Horák: „Je třeba zpřísnit tresty. Každý člověk starší 15 let zapojený do obchodu s drogami by měl být potrestán nepodmíněným odnětím svobody ve výši minimálně dvou let a mělo by se s ním zacházet jako s dospělým. Tvrdé tresty budou mít odstrašující účinek na potencionální dealery, což je jediné možné řešení.“
(Varianta represe.)
6. Pracovnice výzkumného ústavu Alena Fraňková: „Měli bychom se zasadit o legalizaci drog. Tím omezíme nebo dokonce úplně zlikvidujeme černý trh. Úřady by navíc mohly kontrolovat ceny a kvalitu nabízených látek. Narkomani už si nebudou muset pomáhat k penězům na drogy trestnou činností, protože ceny budou mnohonásobně nižší než na pouličním trhu. Nebudou ani umírat po požití nekvalitní drogy.“
(Varianta legalizace.)

Vaším úkolem na této schůzi zastupitelstva je společně s ostatními členy rozhodnout o způsobu řešení krize:

- a) Ke každému návrhu napište alespoň jednu přednost a jeden nedostatek.
- b) Vyberte jeden návrh, který by byl podle vás nejprospěšnější. Vysvětlete důvody svého rozhodnutí.
- c) Seřadte jednotlivé návrhy podle prospěšnosti od nejlepšího po nejhorší, svůj postup zdůvodněte.
- d) Vyberte dva návrhy, které byste uplatnili současně.
- e) Napište krátkou úvahu o tom, proč podle vašeho názoru mladí lidé drogy zneužívají. Co bývá nejčastější příčinou?